

Chromiński, Michał Jerzy

Zarys historii Batalionu Zapasowego 22. Siedleckiego Pułku Piechoty w latach 1919-1922

Szkice Podlaskie 16, 5-20

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Michał Jerzy Chromiński
Centralne Archiwum Wojskowe

Zarys historii Batalionu Zapasowego 22. Siedleckiego Pułku Piechoty w latach 1919-1922

W listopadzie 1918 r. po stu dwudziestu trzech latach niewoli państwo polskie odzyskało utraconą niepodległość. W procesie odbudowy ojczyzny oraz walki o jej granice terytorialne ogromną rolę odegrało Wojsko Polskie. Nieco wcześniej, bo 12.10.1918 r., decyzją Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego ukazał się dekret zawierający formułę przysięgi wojskowej, która to stawiała żołnierzom obowiązek dochowania wierności Ojczyźnie i państwu polskiemu. Zgodnie z rozkazem szefa Sztabu Generalnego z dn. 30.10.1918 r., terytorium podporządkowane Radzie Regencyjnej podzielone zostało na trzy obszary administracyjno-wojskowe. W ich obrębie powołano piętnaście okręgów wojskowych.

Każdy okręg wojskowy miał zorganizować jeden pułk piechoty, który miał być traktowany jako formacja zasadnicza, oraz inne oddziały, pododdziały i zakłady wojskowe¹. Etat pułku piechoty przewidywał stanowisko dowódcy, sztab, pluton łączności, komp. techniczną, komp. karabinów maszynowych oraz trzy bataliony piechoty (cztery komp. piechoty i komp. karabinów maszynowych w każdym baonie). Ponadto każdy pułk liniowy otrzymał batalion zapasowy, w skład którego wchodziły następujące pododdziały: sztab, trzy komp. zapasowe, jedna zapasowa komp. karabinów maszynowych, komp. ozdrowieńców oraz umieszczona zazwyczaj przy jednej z komp. zapasowych szkoła podoficerska².

Batalion Zapasowy 22. Siedleckiego Pułku Piechoty³ został utworzony w lutym 1919 r. rozkazem Dowództwa Siedleckiego Okręgu Woj-

¹ M. Wrzosek, *Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918-1921*, Warszawa 1992, s. 42.

² Tamże, s. 120-121.

³ 22 Pułk Piechoty jako Siedlecki Okręgowy Pułk Piechoty organizował się głównie w Siedlcach w listopadzie 1918 r. z tworzącego się tu baonu Polskiej Siły Zbrojnej (Polnische Wehrmacht) ppor. Albina Nowotnego oraz z członków III Okręgu Polskiej Organizacji Wojskowej ppor. Władysława Horyda „Przerwica”. Okręg III POW obejmował obwody: Siedlce, Łuków, Garwolin, Mińsk Mazowiecki, Jadów, Węgrów, Sokołów oraz niewielki obszar za Bugiem, za: B. Kowalczewski, *Zarys historii wojennej 22-go pułku piechoty*, Warszawa 1930, s. 6-7.

skowego (dalej SOW)⁴, na czele którego stał płk Wacław Pażuś⁵. Jego kadrami stała się pozostawiona w Siedlcach dla pełnienia służby garnizonowej (po wymarszu 22 pp pod dowództwem płk. Kazimierza Chromińskiego⁶ do Białej Podlaskiej⁷) 9. komp. i szkoła podoficerska, z której absolwentów wyłoniono instruktorów i funkcyjnych w ilości pozwalającej na zorganizowanie etatowego baonu zapasowego (dalej baon zap.). Oprócz pełnienia służby garnizonowej 9. komp. miała stanowić także kadrami dla mającego się formować III baonu oraz baonu zap. Na dowódcę III baonu wyznaczono kpt. Florka, pełniącego równocześnie funkcję szefa sztabu SOW⁸. Na stanowisko dowódcy baonu zap. został wyznaczony przez DOG. II Lublin kpt. Wacław „Kostek” Biernacki, jego zastępcą i zarazem d-cą 9. komp. został por. Stanisław Kobylański⁹, a adiutantem pchor. Jerzy Tramecourt¹⁰.

18.02.1919 r. ukazał się pierwszy rozkaz baonu, a w dniu następnym do baonu zap. przybyło 41 rekrutów, z których obok 3 podoficerów z 9. komp. została stworzona 1. komp. rekrutów z tymczasowym d-cą pchor. Wiesławem Kossowskim¹¹. Dzień 18.02. uznawany był jako dzień święta baonu zap. i był obchodzony uroczyście¹².

Już w parę dni później zorganizowano oddział sztabowy, w którego skład wchodziły:

⁴ Siedlecki Okręg Wojskowy utworzony został rozkazem Sztabu Generalnego z dn. 30.10.1918 r., za: *Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej za 1918 r.*; II Okręg Wojskowy w Siedlcach obejmował powiaty: siedlecki, sokołowski, węgrowski, mińskomazowiecki, garwoliński i łukowski. Pierwszym komendantem SOW był płk Aleksander Mroziński, za: M. Wrzosek, dz. cyt., s. 63.

⁵ Wacław Pażuś – płk WP, ur. 23.08.1881 r., od 25.11.1918 r. d-ca SOW oraz Siedleckiego Okręgowego Pułku Piechoty (22 pp). Wcześniej służył w armii ros., odznaczony VM V kl.

⁶ Kazimierz Fortunat Chromiński – płk WP, ur. 14.02.1874 r. na Wołyniu. W okresie 07.12.1918 – 15.04.1919 r. d-ca 22 pp. Wcześniej służył w armii ros. oraz w I Korpusie gen. Dowbora-Muśnickiego. Odznaczony KW oraz m. in. Krzyżem Św. Jerzego w armii ros.

⁷ B. Kowalczewski, dz. cyt., s. 8.

⁸ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej CAW), *Historja 22. Siedleckiego Pułku Piechoty. Okres I./Od chwili powstania pułku do 1. stycznia 1920. roku*, sygn. I.400.1556, s. 24.

⁹ Stanisław Franciszek Kobylański – mjr WP, ur. w 1888 r. w pow. siedleckim. Do 22 pp przybył z I Korpusu, wcześniej w armii ros. W 1918 r. był d-cą siedleckiego garnizonu wojskowego. I-szy d-ca II baonu 22 pp.

¹⁰ Jerzy Albin de Tramecourt – ppłk WP, ur. w 1889 r. w Lublinie. Do 22 pp przybył z POW Siedlce (kmdt I baonu, instruktor), wcześniej w 6 pp Leg i armii austr. W latach 1918-1928 w 22 pp, wojewoda lubelski, odznaczony VM V kl. oraz 3-krotnie KW.

¹¹ Wiesław Maksymilian Kossowski – por. WP, ur. w 1897 r. Do 22 pp przybył z POW Siedlce (I baon, instruktor), wcześniej w Legionach, od 1923 r. w 34 pp.

¹² CAW, *Raport DOG Lublin /II/ o stosunkach w garnizonie siedleckim*, sygn. I.481.B.7043.

- tabor,
- orkiestra,
- oddział kwaterunkowy,
- warsztaty,
- pisarze i ordynansi.

D-cą tego oddziału mianowany został adiutant baonu – pchor. Jerzy Tramecourt.

03.03.1919 r. baon otrzymał własnego lekarza – por. dr. Leona Jabłońskiego¹³, a w dniu następnym została zorganizowana komisja kawsowa, której wcześniej nie posiadano.

Niemal od pierwszych chwil istnienia baonu, dzięki energii i umysłowi organizacyjnemu d-cy baonu udało się stworzyć i uruchomić uniwersytet żołnierski, który przez cały czas istnienia baonu zap. z powodzeniem „walczył z analfabetyzmem”.

1. komp. rekrucką przez prawie cały marzec uzupełniali stopniowo rekruci i po cztero- lub sześciotygodniowym przeszkoleniu odjeżdżali na front. W tym też czasie zaczęli przybywać do Siedlec z różnych stacji zbornych i szpitali rekonwalescenci, tak więc zaszła konieczność stworzenia komp. rekonwalescentów. Utworzono ją rozkazem baonu zap. L. 21 z dnia 10.03.1919 r. D-cą tej komp. został wyznaczony por. Józef Rejdych¹⁴, którego po tygodniu zastąpił ppor. Jan Niepokojczycki¹⁵.

Tym samym rozkazem powołano także 2. i 3. komp. rekruckie oraz komp. karabinów maszynowych (dalej kkm) z d-cami: ppor. Bolesławem Wścieklicą¹⁶, ppor. Eustachym Wołowiczem¹⁷ i pchor. Wiesławem Kossowskim. Kompanie te były początkowo skadrowane, a dopiero 25.03.1919 r. znaczniejszy przydział rekrutów z PKU Siedlce w liczbie 264 ludzi pozwolił na częściowe zapełnienie kompanii liniowych. Kkm najdłużej czekała na uzupełnienie składu osobowego. Dopiero po zakończeniu wyszkolenia rekruckiego uzupełniono ją starannie wyselekcjonowanymi z baonu rekrutami. Z kolei żołnierze znajdujący się w komp. rekonwalescentów po pewnym czasie przenoszeni byli do komp. marszowych, a wraz z nimi kierowani na front. Z kkm baonu

¹³ Leon Jabłoński – kpt. lek. med. WP, ur. w 1892 r., główny lekarz 22 pp w 1919 r. Od 1924 r. w I baonie sanitarnym.

¹⁴ Józef Rejdych – por. WP, ur. w 1894 r. w pow. krakowskim. Do 22 pp przybył z Legionów, wcześniej w armii austr. W latach 1919-1921 w baonie zap. 22 pp. Zg. w Katyniu, odznaczony MN.

¹⁵ Jan Niepokojczycki – por. WP, ur. w 1895 r.

¹⁶ Bolesław Wścieklica – ppor. WP, do 22 pp przybył z POW. W latach 1919-1924 w 22 pp, następnie w rez. 77 pp.

¹⁷ Eustachy Wołowicz – ppor. WP, ur. w 1897 r. Do 22 pp przybył z armii ros., odznaczony KW.

zap. ppor. Józef Karpiński¹⁸ wydzielił szereg żołnierzy i podoficerów i utworzył z nich 3. kkm III baonu 22 pp¹⁹. D-cą tej komp. został por. Fryderyk Faruzel²⁰. Program szkolenia rekrutów trwał ok. 4-6 tygodni i najprawdopodobniej niewiele różnił się od tego, który obowiązywał i był realizowany w 85 pp, a mianowicie:

„I Tydzień.

Już od pierwszego dnia nauka z rekrutem ma się odbywać w terenie. Należy ćwiczyć: krycie się, podchodzenie, przenoszenie meldunków. Musztrę formalną ograniczyć do marszu na baczność, oddawania ukłonu wojskowego. Już w pierwszym tygodniu obznajmić rekruta z karabinem. Naukę w celowaniu i strzelaniu należy przeprowadzić szczegółowo. Przy końcu tygodnia każdy rekrut winien oddać 1-2 strzały próbne na strzelnicy i wykonać 10 kilometrowy marsz bez obciążenia.

II Tydzień.

Powtórzenie pierwszego tygodnia. W terenie przerobić tyralierę i okopywanie się pojedynczego żołnierza. Intensywna nauka w celowaniu, w celu przygotowania rekruta do ostrego strzelania. Przy końcu tygodnia marsz 15 kilometrów z obciążeniem.

III Tydzień.

Powtórzenie. Ćwiczenia w sekcji i plutonie. Zwroty – marsze. Ostre strzelanie do celów polowych 300-400 metrów odległych (10 ładunków). Przy końcu tygodnia marsz 20 kilometrów w rynsztunku (marsz ubezpieczony). Służba patrolu.

IV Tydzień.

Ćwiczenia bojowe w plutonie i kompanii. Ćwiczenia polowe: służba placówek, ubezpieczenie podczas marszu itp.²¹”

Ciężka służba garnizonowa ustawicznie przerywała szkolenie rekrutów, wobec czego 23.08.1919 r. sformowana została komp. wartownicza, a jej dowództwo objął ppor. Jan Salomonowicz²². Komp. ta odciążyła pozostałe kompanie baonu. Na tym etapie organizacja baonu zapasowego została ukończona. Pięć dni wcześniej III baon 22 pp pod dowództwem w/z por. Feliksa Chmielewskiego²³ żegnany przez miesz-

¹⁸ Józef Karpiński – por. WP, ur. w 1899 r. Do 22 pp przybył z armii ros. W 1920 r. był członkiem komisji adaptacyjnej w sprawie kościoła garnizonowego w Siedlcach.

¹⁹ CAW, *Historja 22. Siedleckiego Pułku Piechoty. Okres I./Od chwili powstania pułku do 1. stycznia 1920. roku*, sygn. I.400.1556, s. 25.

²⁰ Fryderyk Faruzel – mjr WP, ur. w 1898 r. w pow. włocławskim. Do 22 pp przybył z armii austr., od 1924 r. d-ca baonu w 64 pp, odznaczony KW.

²¹ B. Waligóra, *Dzieje 85-go Pułku Strzelców Wileńskich*, Warszawa 1928, s. 67.

²² Jan Salomonowicz – ppor. WP, ur. w 1886 r. W latach 1919-1921 w 22 pp. Od 1923 r. w rez. 72 pp.

²³ Feliks Ksawery Chmielewski – mjr WP, ur. w 1894 r. w pow. skierniewickim. w 22 pp od 1919 r. - d-ca 9. komp., następnie d-ca III baonu 22 pp, odznaczony KW.

kańców Siedlec i okolic wyruszył na front, a wraz z nim lekarz baonu zap. por. dr Leon Jabłoński²⁴. We wrześniu 1919 r., na skutek żądań dowództwa 22 pp, baon zap. wydzielił oddział z własnej kkm. Oddział ten przybył na front 07.10.1919 r. i został zorganizowany jako 4. kkm²⁵.

Koncepcja organizacyjna pułków piechoty zakładała, iż każdy baon zap. oprócz uzupełniania w miarę potrzeb stanu osobowego własnego pułku zorganizuje i wystawi jeden pułk rezerwowy. Nowopowstały rezerwowy pułk piechoty miał otrzymać numer baonu macierzystego powiększony o liczbę sto (np. baon zap. 22 pp wystawiłby 122 pp rezerwowy). W okresie wiosny 1920 r. w Wojsku Polskim istniało już 65 baonów zap. piechoty i istniała szansa powołania 65 rezerwowych pułków piechoty w oparciu o powołanie pod broń sześciu nowych roczników poborowych. Na ten ruch nie pozwoliła jednak sytuacja ekonomiczna państwa. Wg nowej koncepcji każdy baon zap. miał wystawić po jednym baonie rezerwowym, w następstwie czego wszystkie baony zap. jednej dywizji piechoty utworzyłyby jeden rezerwowy pułk piechoty. Nowopowstałe w ten sposób pułki zamierzano połączyć w dziesięć dwupułkowych brygad rezerwowych. Nie do końca udało się zrealizować owe zamierzenia i w rezultacie powołano tylko dwie takie brygady²⁶.

Baon zap. 22 pp oprócz szkolenia rekrutów i przygotowywania komp. marszowych, tzw. „marszówek”, musiał w przeciągu kilku miesięcy wyłonić ze swojego składu III baon, wyszkolić go i wyekwipować. Tylko w ciągu 1919 r. przez baon zap. przewinęło się ok. 5000 ludzi, w tym zaledwie 75 oficerów i podchorążych²⁷. Oprócz tych zadań baon zap. musiał także zadbać o właściwe przygotowanie koszar na powrót pułku z frontu. W ciągu 1919 i 1920 r. siedlecki baon zap. wystawił w różnych odstępach czasu 20 marszówek, z których 17 wysłał na front do 22 pp, zaś 3 pozostałe do innych oddziałów (Brygada rezerwy, 02.06.1920 – 1 oficer i 184 szer., 3 Armia, 28.06.1920 – 1 oficer i 176 szer., 4 Armia – 4 Baon Etapowy w Lublinie, 29.11.1920 – 1 oficer i 214 szer.²⁸). Ponadto baon wyłonił z siebie III baon 22 pp w sile ok. 1000 bagnatów oraz wysłał do pułku macierzystego zorganizowaną w Siedlcach 4. kkm²⁹.

²⁴ CAW, *Historja 22. Siedleckiego Pułku Piechoty. Okres I./Od chwili powstania pułku do 1. stycznia 1920. roku*, sygn. I.400.1556, s. 25.

²⁵ CAW, *Historia 22-go p.p.*, sygn. I.400.359, s. 2.

²⁶ M. Wrzosek, dz. cyt., s. 121-122.

²⁷ CAW, *Historja 22-go p.p.*, sygn. I.400.359, s. 7-8.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże; CAW, *Wojskowe Biuro Historyczne (WBH)* sygn. I.341.1.237.

Tabela 1
Kompanie marszowe bat. zap. 22 pp w latach 1919-1922

Lp.	Dowódca kompanii marszowej	Data przybycia uzupełnienia (marszówki)	Stan uzupełnienia
1.	Kpt. Trzebiński (I baon)	05.05. 1919 r.	2 oficerów, 160 szeregowych (ochotnicy)
2.	Kpt. Sapiecha (I baon)	05.06.1919 r.	3 oficerów, 206 szeregowych (rekruci)
3.	Ppor. Wollenberg (I baon)	06.07.1919 r.	1 oficer, 174 szeregowych
4.	Ppor. Wollenberg (I baon)	06.07.1919 r.	1 oficer, 187 szeregowych
5.	Por. Małek	28.01.1920 r.	2 oficerów, 124 szeregowych
6.	Ppor. Tramecourt	14.03.1920 r.	1 oficer, 206 szeregowych
7.	Ppor. Załęski	18.04.1920 r.	1 oficer, 131 szeregowych
8.	Ppor. Rydel	08.05.1920 r.	1 oficer, 128 szeregowych
9.	Por. Pieślak	08.05.1920 r.	1 oficer, 129 szeregowych
10.	Ppor. Wroński	07.06.1920 r.	1 oficer, 112 szeregowych
11.	Ppor. Błaszczec	28.06.1920 r.	1 oficer, 176 szeregowych
12.	Ppor. Lehvinnan	12.07.1920 r.	1 oficer, 155 szeregowych
13.	Ppor. Rosè	18.09.1920 r.	1 oficer, 196 szeregowych
14.	Ppor. Włodarczyk	18.09.1920 r.	1 oficer, 189 szeregowych
15.	Pchor. Mielnicki	07.12.1920 r.	1 oficer, 164 szeregowych
16.	Ppor. Owczarek	26.12.1920 r.	1 oficer, 142 szeregowych
17.	Pchor. Kubela	26.12.1920 r.	Ok. 300 rekrutów

Źródło: CAW, WBH sygn. I.341.1.237.

Pierwszym d-cą i faktycznym organizatorem baonu zap. 22 pp był kpt. Waław „Kostek” Biernacki, ur. 28.09.1884 r. w Lublinie. Dowództwo nad baonem objął 06.02.1919 r. i dowodził nim do 08.11.1920 r. W tym czasie kadre baonu stanowiły następujące oddziały:

- 9. komp. zapasowa,
- I. komp. rekrucka,
- II. komp. rekrucka,
- III. komp. rekrucka,
- IV. komp. rekrucka,
- komp. rekonwalescentów,
- komp. karabinów maszynowych,
- szkoła podoficerska (szef – sierż. Topel, ppor. Stanisław Krauss³⁰).

16.02.1920 r. wszystkie komp. rekruckie przemianowano na komp. zapasowe, a komp. rekonwalescentów przemianowano na komp. ozdrowieńców. Szkoła podoficerska 22 pp została zlikwidowana 13.02.1921 r.³¹

Kpt. Waław Biernacki był oficerem bardzo surowym i wymagającym o bardzo dużym doświadczeniu. W 1908 r. służąc w 1 pułku piechoty Legii Cudzoziemskiej brał udział w wojnie marokańskiej a w okresie legionowym był dowódcą oddziału żandarmerii wojskowej³². Jego niemalże sadyistyczne skłonności w prowadzeniu powierzzonego mu oddziału w konsekwencji doprowadziły do zaostrzenia się stosunków z korpusem oficerskim baonu zap. 22 pp. Jak bardzo owe stosunki były napięte możemy dowiedzieć się z raportu DOG Lublin do Oddz. II SG MSWojsk. z dn. 28.04.1920 r. Raport przygotowany i napisany przez por. Artura Kronenberga (szefa Oddz. II DOG Lublin) zaczyna się od słów: „*Stosunki między dowódcą Baonu zapas. 22 p.p. kpt. Biernackim, a oficerami tak się zaogniły, że utrudniają dalszą wspólną służbę dowódcy ze swymi podkomendnymi.*” Z raportu możemy dowiedzieć się m. in. że: tuż po objęciu dowództwa baonu kpt. Waław Biernacki wprowadził bezwzględny zakaz wychodzenia z koszar po godz. 22-ej, oficerom nie wolno było przeprowadzać przez bramę koszarową osób cywilnych – nawet żon, za niewłaściwe zachowanie się jednego z oficerów w trakcie zabawy cały korpus oficerski został ukarany pozbawieniem prawa brania udziału w zabawach i wieczorach tanecznych co spowodowało zupełny zanik życia towarzyskiego.

³⁰ Stanisław Krauss – kpt. WP, ur. w 1897 r. w Kałuszu. Do baonu zap. 22 pp przybył z Obozu Ćwicz. w Przemyślu – instruktor w szkole podoficerskiej 22 pp, odznaczony dwukrotnie KW.

³¹ CAW, WBH sygn. I.341.1.237.

³² CAW, Akta personalne płk. Waława Biernackiego.

Poza tym kpt. Biernacki otaczał się oficerami i podoficerami o nadwątlonych opiniach i aresztowanych za nadużycia. W trakcie oficerskich odpraw głośno krzyczał i walił pięściami w stół. Kpt. Biernacki nadużywał swojej władzy, w skutek czego w wyniku nieporozumienia pomiędzy jego żoną a żoną adiutanta baonu – ppor. Jerzego Tramecourta, ten ostatni trafił na front, a tuż po nim funkcję kierownika wyszkolenia baonu stracił ppor. Stanisław Krauss. Jak podkreśla raport *„Obydwaj ci oficerowie byli filarami Baonu, jeden kierując jego administracją, a drugi wyszkoleniem.”* Podczas odjazdu na front komp. marszowej, pod dowództwem ppor. Tramecourta, na siedleckim peronie miał miejsce przykry incydent. Kpt. Biernacki zakazał oficerom w obecności osób cywilnych, w tym starosty siedleckiego, wznosić symbolicznych toastów wódką, a jednemu z nich zagroził nawet aresztowaniem. Jak podaje w swoim raporcie por. Kronenberg: *„Po tym zajściu, które miało b. przykre i drażliwe następstwa, w szczegółach Oddz. II nie znane i konieczne do zbadania na miejscu, naprężenie stosunków w Baonie doszło do tego stopnia, że wymaga bezwarunkowo interwencji. Meldując o powyższem Oddz. II nadmieniam się, że kpt. Biernacki obok nietaktownego zachowania się wobec oficerów, zrażania sobie ludności cywilnej, jest jednak dobrym organizatorem, człowiekiem energicznym i umiejącym utrzymać w korbach prawdopodobnie najbardziej rozhukany nawet oddział. Korpus oficerski Baonu zapas. 22 p.p. w znacznej swojej większości b. dobry, sumienny i pełen chęci do pracy, nie wymaga jednak ręki tak twardej”*³³ Dziesięć lat później kpt. Biernacki został komendantem więzienia politycznego w którym przetrzymywano i gnębiono politycznych przeciwników Józefa Piłsudskiego³⁴.

Wiosną 1920 r. zaczęła się szerzyć na szeroką skalę dezercja z wojska, jak również nie zgłaszanie się poborowych do armii. Sytuacja ta spowodowana była szerzącą się agitacją komunistyczną. Aby jej przeciwdziałać *„MSWojsk. rozkazało dowódcom wszystkich szczebli, by systematycznie meldowali swoim władzom o każdym przypadku komunistycznej agitacji w wojsku. Podejrzanych natychmiast aresztowano. Rozkazem DOG w Lublinie zakazano żołnierzom uczestnictwa w wiecach, zgromadzeniach, pochodach, zebraniach politycznych. Osoby uczestniczące w komisjach poborowych, podejrzane o dokonywanie przestępstw przy zwalnianiu od obowiązku służby wojskowej, m. in. w Radzyminie i Łukowie, oddano pod sąd”*³⁵. 30.07.1920 r. została wydana odezwa premiera Wincentego Witosa, w której wzywał do walki z dezertarami: *„Pędźcie precz ze wsi i zagród swoich tych, co z wojska uciekli, bo oni honor narodu splamili, pogardę okażcie tym, co w chwili, gdy Ojczyzna w niebezpieczeństwie, gdy Wam grozi zhańbienie i zbezczeszczenie,*

³³ CAW, Raport DOG Lublin /II/ o stosunkach w garnizonie siedleckim, sygn. I.481.B.7043.

³⁴ A. Garlicki, *Od maja do Brześćcia*, Warszawa 1985, s. 397.

³⁵ J. Szczepański, *Wojna 1920 na Mazowszu i Podlasiu*, Warszawa-Pułtusk 1995, s. 49.

siedzą w domu, od służby wojskowej się uchylają³⁶” W celu przeciwdziałania szerzącej się dezercji z wojska, „na terenie Mazowsza i Podlasia ustalono trzy linie Ekspozytur Sądów Polowych i rozmieszczono na nich sędziów wojskowych celem wykonywania sądownictwa doraźnego na terenie Frontu Północno-Wschodniego.”³⁷ Siedlce, Sokołów oraz Łuków znajdowały się w II linii razem z Ostrołęką, Ostrowią Maz., Małkonią i Parczewem³⁸. O tym jak wyglądało owe sądownictwo doraźne w Siedlcach pisze Jerzy Rawicz w biografii Wacława Kostka-Biernackiego na podstawie relacji byłego żołnierza baonu zap. 22 pp Zygmunta Michałowskiego: „W tym czasie w Siedlcach zaczęły urzędować sądy wojskowe, które nazywano lotnymi doraźnymi wojennymi sądami polowymi. Ferowały one liczne wyroki śmierci przeciw osobom cywilnym, podejrzanym o sprzyjanie Armii Czerwonej lub sympatyzującym z ruchem komunistycznym. Egzekucje przez rozstrzelanie odbywały się na terenie strzelnicy koło koszar wojskowych i wykonywane były przez podkomendnych Kostka Biernackiego, na jego zarządzenie. Przez kilka tygodni egzekucje te odbywały się dwa razy dziennie, przy czym w czasie jednej egzekucji tracono kilka osób. Pamiętam duże poruszenie w Siedlcach, wywołane egzekucją na pięciu młodych chłopcach żydowskich w święto żydowskie, tzw. Sądny Dzień. Z egzekucji tych jedna utkwiła mi w pamięci, a to dlatego, że mnie osobiście wyznaczono do asystencji. Było to rozstrzelanie chłopca z Ostrowia Łomżyńskiego, Józefa Cubata. Był podejrzany o to, że podczas pobytu żołnierzy Armii Czerwonej w jego wsi zachowywał się w stosunku do nich przyjaźnie, przy czym nie ustalono zupełnie, na czym ta przyjaźń polegała. Egzekucje te wywołały olbrzymią falę oburzenia społeczeństwa siedleckiego przeciw Biernackiemu...³⁹” O jednej z tych egzekucji pisze także Janusz Szczepański: „25 sierpnia 1920 r. w Siedlcach wojskowy sąd doraźny wydał 10 wyroków śmierci na Żydów za zbrojne występowanie przeciwko wojskom polskim. Wyrok śmierci wykonano na pięciu skazanych, pięciu pozostałym, jako niepełnoletnim, zamieniono karę śmierci na karę ciężkich robót. Wśród rozstrzelanych był syjonista Abram Grynszpan – sekretarz siedleckiego rewkomu, który przybył do Siedlec w przeddzień wkroczenia sowieckich wojsk.⁴⁰” Ten sam autor podaje, iż „wojskowe sądy doraźne były bezlitosne wobec dezertersów z Wojska Polskiego, ściganych zarówno przez żandarmerię wojskową, jak i policję” oraz że wśród dezertersów dominowali Żydzi. W dniach „23 i 27 sierpnia Sąd Lotny w Siedlcach za dezercję i zdradę stanu, z uwagi jedynie na brak ukończo-

³⁶ Tamże, s. 92.

³⁷ Tamże, s. 130-131.

³⁸ Tamże, s. 130-131.

³⁹ J. Rawicz, *Diabeł przegrany*, Warszawa 1976, s. 102.

⁴⁰ J. Szczepański, dz. cyt., s. 353.

nych 20 lat, wymierzył kary od 5 do 10 lat ciężkiego więzienia 10 Żydom.⁴¹ Jednym z oficerów sądowych w Siedlcach w tym okresie był późniejszy wiceprezydent Siedlec pchor. baonu zap. 22 pp Stanisław Zdanowski⁴². Sam kpt. Biernacki ustosunkował się do kwestii realizacji wyroków sądów wojskowych następująco: „W czasie gdy byłem dowódcą batalionu zapasowego w Siedlcach w 1920 roku, działały tam wojskowe sądy doraźne dla tępienia nadużyć. Byłem równocześnie komendantem garnizonu, sądy w pełnej mierze mnie podlegały i dwa lub trzy razy podpisywałem wyroki śmierci, przez nie ferowane. O wyroku natomiast na 9 chłopcach żydowskich słyszałem, że były jakieś zajścia w Pińsku, lecz teren ten mnie nie podlegał. Zeznania Michałowskiego są nieprawdziwe. Sądy doraźne stworzone zostały do ścigania osób, popełniających nadużycia skarbowe. Nie miały one natomiast charakteru politycznego... W czasie mojego pobytu w Siedlcach dawałem pluton egzekucyjny do wykonywania wyroku śmierci na przestępcach skarbowych, w każdym razie – nie politycznych. Jeśli chodzi o grupę rozstrzelanych młodych ludzi, to przypuszczam, że świadek Michałowski pomylił Siedlce z Pińskiem, gdzie istotnie zaszedł tego rodzaju wypadek, o którym tylko słyszałem. W Siedlcach za moich czasów taki wypadek nie zaszedł...⁴³”

W okresie najtrudniejszych zmagania wojny polsko-bolszewickiej, w lipcu i sierpniu 1920 r., zaczęto naprędce w Wojsku Polskim organizować i tworzyć formacje ochotnicze. Akcję tę zapoczątkował 07.07.1920 r. Generalny Inspektorat Armii Ochotniczej z gen. Józefem Hallerem na czele. W zamierzeniu organizatorów na wezwanie obrony ojczyzny stawić się miały osoby, które z różnych przyczyn nie podlegały powszechnemu obowiązkowi służby wojskowej. Przewidywano tworzenie mniejszych jednostek ochotniczych w sile baonów do szczebla pułku włącznie. Kadre powstających jednostek mieli tworzyć oficerowie wydzieleni z formacji stałych lub werbowanych w czasie zaciągu ochotniczego. Etaty oddziałów ochotniczych wzorowane były na strukturze organizacyjnej oddziałów armii stałej z wyłączeniem w formacjach ochotniczych komp. karabinów maszynowych oraz komp. technicznych. Nowopowstające ochotnicze pułki piechoty miały otrzymać numerację pułków liniowych przy których były organizowane powiększone o liczbę dwieście⁴⁴. W tym miejscu należy wspomnieć, iż z początkiem sierpnia 1920 r. na skutek ofensywy bolszewickiej baon zap. 22 pp zorganizował w Siedlcach 222 pp ochotniczy pod dowództwem kpt. Wacława Biernackiego. Pułk ten jednak nie osiągnął większego stanu

⁴¹ J. Szczepański, *Podlasie podczas wojny polsko-sowieckiej 1920 roku*, [w:] *Rok 1918 na Podlasiu*, praca zbiorowa pod red. A. Kołodziejczyka i K. Pindla, Siedlce 2001, s. 172.

⁴² CAW, akta personalne pchor. Stanisława Zdanowskiego.

⁴³ J. Rawicz, dz. cyt., s. 103.

⁴⁴ M. Wrzosek, dz. cyt., s. 122-123.

ponad 3 komp. i z tego powodu nie wziął udziału w walce. 222 pp ochotniczy został zlikwidowany 05.11.1920 r.⁴⁵, a ochotników użyto jako źródło uzupełnień dla pułku liniowego⁴⁶. Nieocenioną pomoc w tworzeniu 222 pp okazał Obywatelski Komitet Obrony Państwa, który powstał 12.07.1920 r. w Siedlcach. Przewodził mu red. Aleksy Chrzanowski, a zastępcą został prezydent Siedlec Edmund Koślacz. Komitet ten powstał na bazie działającego od dwóch lat w Siedlcach Towarzystwa Opieki nad Żołnierzem. Pod jego kierownictwem działały podobne mu komitety w powiatach: łukowskim, sokołowskim i węgrowskim. Komitetowa „sekcja propagandy zorganizowała sześć wieców w Siedlcach i kilkanaście wieców w powiecie. Prowadziła werbunek do Armii Ochotniczej. Z powiatu siedleckiego do piechoty zgłosiło się ok. 600 ochotników, do kawalerii – 150 ochotników, w tym inteligencji 90%. Sekcja pomocy żołnierzowi wespół z Czerwonym Krzyżem trudniła się zbiórką odzieży, bielizny i żywności. W ramach działalności sekcji finansowej prowadziło zbiórkę pieniędzy 100 przedstawicieli siedleckiej inteligencji. Za zebrane pieniądze zakupywano odzież i obuwie dla żołnierzy 222 pp (600 kompletów ubrań i 600 plecaków za 600 tys. marek oraz 860 par obuwia).⁴⁷”

W sierpniu 1920 r. baon zap. 22 pp został odkomenderowany na Śląsk Cieszyński, lecz nie zdążył już wziąć udziału w prowadzonych walkach. Po niedługim pobycie na Śląsku baon powrócił do Siedlec⁴⁸. O wyprawie baonu zap. na południe wspomina także wspomniany wcześniej Zygmunt Michałowski: „...jako ochotnik wstąpiłem do dowodzonego przez Biernackiego pułku. Jako szeregowiec nie miałem dostępu do dowódcy. W walkach frontowych pułk nie brał udziału, w każdym razie kompania, w której ja służyłem. Jednostka moja wymaszerowała z Siedlec w końcu lipca do Radomia. Stamtąd do Skoczowa na Śląsku, skąd wróciłem w październiku do Siedlec. Tam byłem przez dwa miesiące referentem oświatowym garnizonu siedleckiego. W tym charakterze zetknąłem się raz z Biernackim, któremu zaproponowałem zorganizowanie nauczania i pogadank dla żołnierzy, przebywających w więzieniu w Siedlcach. Kostek na to pokazał mi pięść i powiedział: - Oto są dla nich pogadanki...⁴⁹”

Warto także nadmienić, iż w początkach 1919 r., dzięki staraniom matek chrzestnych pułku, w Siedlcach został sporządzony sztandar 22 pp. W marcu tegoż roku na placu wojskowym został on uroczystie wręczony d-cy baonu zap. 22 pp kpt. Biernackiemu, a obecne na uroczystości oddziały złożyły na niego przysięgę. Bezpośrednio po tej uroczysto-

⁴⁵ CAW, *Historja 22-go p.p.*, sygn. I.400.359, s. 7.

⁴⁶ M. Wrzosek, dz. cyt., s. 123.

⁴⁷ J. Szczepański, dz. cyt., s. 65.

⁴⁸ J. Rawicz, dz. cyt., s. 103-104.

⁴⁹ Tamże, s. 101-102.

ści sztandar pułku (zapewne razem z pierwszą marszówką – M. J. Ch.) został wysłany do pułku, aby przez parę miesięcy pobyl na froncie. Pobyt 22 pp w poleskich błotach gdzie brak kwater nie pozwalał na należyte przechowywanie sztandaru, zmusił ówczesnego d-cę pułku ppłk. Władysława hr. Grabowskiego do odesłania go z powrotem do baonu zap. w Siedlcach. Tam znajdował się przez cały okres trwania wojny z bolszewikami⁵⁰. Wspomnieć także należy, iż „W związku z działaniami pościgowymi, które się rozpoczęły 19 sierpnia 1920 roku, Kwatera Główna Naczelnego Wodza została przeniesiona do Siedlec i poważnie rozbudowana. Znalazła się w niej wówczas znaczna część Sztabu Generalnego.⁵¹”

Kolejnym d-cą baonu zap. 22 pp był kpt. Jerzy Józef „Oskierka” Kramarczyk, ur. 08.11.1890 r. w Tłukience (pow. Olkusz, woj. kieleckie). Oficer ten doskonale znał siedlecki baon gdyż w stopniu porucznika w okresie 04.06.1920 – 30.07.1920 pełnił funkcję referenta wyszkolenia baonu zap. 22 pp. Doskonale wiedział jak szkolić żołnierzy, gdyż w 10.1919 r. został d-cą szkoły podoficerskiej przy baonie zap. 85 pp⁵².

Kpt. Jerzy Kramarczyk dowodził baonem zap. od 23.10.1920 do 13.01.1922 r., kiedy to został przeniesiony z powrotem z 22 pp do 85 pp Strzelców Wileńskich⁵³. Wówczas kadrę baonu zap. 22 pp stanowiły:

- I. komp. zapasowa,
- II. komp. zapasowa,
- III. komp. zapasowa,
- komp. karabinów maszynowych,
- oddział sztabowy,
- oddział szturmowy,
- komp. uzdrowieńców.

14.03.1921 r. zlikwidowano komp. zapasowe, komp. karabinów maszynowych oraz komp. uzdrowieńców. Oddziały sztabowy i szturmowy zostały zlikwidowane w listopadzie 1921 r.

Od 14.03.1921 r. w skład baonu wchodziły:

- oddział służbowy,
- oddział sztabowy,
- oddział demobilizacyjny.

05.04.1921 r. do baonu została przydzielona komp. wartownicza 34 pp z Białej Podlaskiej, a 28.08.1921 r. przydzielono komp. sanitarną byłego obozu izolacyjnego 32 pp⁵⁴.

⁵⁰ CAW, *Historja 22-go p.p.*, sygn. I.400.359, s. 34. Szerzej: M. J. Chromiński, *Zarys historii sztandaru 22. Siedleckiego Pułku Piechoty*, „Szkice Podlaskie”, Siedlce 2007, z. 15, s. 38-45.

⁵¹ M. Wrzosek, dz. cyt., s. 58.

⁵² B. Waligóra, dz. cyt., s. 69.

⁵³ CAW, Akta personalne płk. Jerzego Kramarczyka.

⁵⁴ CAW, WBH sygn. I.341.1.237.

Trzecim i zarazem ostatnim d-cą baonu zap. 22 pp był ur. 24.10.1888 r. w Kałuszy mjr Ludwik Stankiewicz⁵⁵. Mjr Stankiewicz dowództwo nad baonem objął 21.01.1922 r. i pełnił aż do jego rozwiązania. W okresie w którym przyszło mu pełnić funkcję d-cy baonu, garnizon siedlecki przygotowywał się do demobilizacji⁵⁶ poszczególnych oddziałów i służb, a także przyjęcia i rozlokowania stojącego jeszcze na wschodzie 22 pp. Rozkaz Komendy Garnizonu Siedlce nr 10 z dn. 13.01.1922 r. mówi m. in. o powołaniu komisji w celu rozlokowania oddziałów na etat pokojowy⁵⁷. W pracach owej komisji udział miał brać d-ca baonu zap. 22 pp mjr Stankiewicz. Z kolei powołana rozkazem nr 29 z dn. 06.02.1922 r. komisja pod przewodnictwem mjr. Stankiewicza miała za zadanie zbadać sprawę asenizacji i sanitarnego stanu koszar na Roskoszy⁵⁸.

Mjr Stankiewicz wielokrotnie wyznaczany był przez d-cę Garnizonu Siedlce na d-cę defilad z okazji świąt państwowych i kościelnych. Tak było np. w dn. 19.03.1922 r. na defiladzie z okazji imienin Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza Wojsk Polskich Marszałka Józefa Piłsudskiego czy też w dn. 03.05.1922 r. z okazji 131 rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja.

Od początku powstania baonu zap. 22 pp, zakwaterowany był on w koszarach na Roskoszy razem z 9. Pułkiem Artylerii Ciężkiej, gdzie niejednokrotnie dochodziło do nadużyć. W rozkazie nr 125 KG Siedlce z dn. 22.06.1922 r. ówczesny komendant garnizonu pisał tak: *„Stwierdziłem, że oddziały kwaterujące w Koszarach Roskosz niszczą bezprawnie pobliskie lasy przez systematyczne wycinanie drzewek na żerdzie, gałęzi na miotły, puszczanie koni na paszę i palenie ognisk. Nadleśnictwo tutejsze żali się mi na nieodpowiednie i brutalne odnoszenie się żołnierzy do służby leśnej. Postępowanie takie jest w wysokim stopniu niewłaściwe i karygodne. Z jednej strony rzuca*

⁵⁵ CAW, Akta personalne mjr. Ludwika Stankiewicza.

⁵⁶ Demobilizacją zajmowała się powołana w grudniu 1920 r. Ekspozytura MSWojsk. dla spraw Mobilizacji. Jej szefem został gen. Mieczysław Norwid-Neugebauer, podlegający bezpośrednio MSWojsk. Przekazywanie materiałów wojennych z demobilu resortom cywilnym regulował rozkaz MSWojsk. nr 48 z 06.12.1921 r. w sprawie likwidacji przedsiębiorstw, wytwórni i innych urządzeń wojskowych zbędnych armii, za: Z. Jagiełło, *Piechota Wojska Polskiego 1918-1939*, Warszawa 2007, s. 36, 39.

⁵⁷ 28.11.1920 r. wprowadzono pokojową organizację pułków piechoty, która stanowiła, iż w skład pułku piechoty wchodziły: dowództwo pułku, baon sztabowy, trzy baony piechoty, drużyna d-cy, plut. łączności, plut. pionierów, plut. konnych zwiadowców, plut. artylerii piechoty oraz kadra baonu zapasowego. Za: Tamże, s. 51-52.

⁵⁸ W latach 1920-1921, wraz z demobilizacją i reorganizacją oddziałów, ustalono pokojową dyslokację dywizji oraz pułków piechoty. Głównym czynnikiem brany pod uwagę przy lokowaniu jednostek piechoty był stan koszar odziedziczonych po zaborcach. Za: Tamże, s. 43.

Kolejny rozkaz z dnia następnego w punkcie trzecim podawał: „W związku z zarządzoną redukcją B.Z. 22 p.p. do stanu Kadry B. Zap. wyznaczam na miejsce ppor. Włodarskiego Mieczysława odchodzącego do dyspozycji D.O.K. Nr. IX., oficerem łączności garnizonu ppor. Umiastowskiego Jana z 9 p.a.c.”. Punkt drugi rozkazu nr 83 Komendanta Garnizonu Siedlce ppłk. Franciszka Szczuki z dn. 11.04.1922 r. stanowił: „W związku z likwidacją B.Z. 22 p.p. do stanu Kadry, wyznaczam w miejsce mjr. Stankiewicza Ludwika, komendantem koszar 'Roskosz' kpt. Klimowicza Antoniego z 9 p.a.c. ⁶¹”.

Batalion Zapasowy 22. Siedleckiego Pułku Piechoty istniał w latach 1919-1922, czyli w okresie kiedy 22 pp toczył walki oraz strzegł kresów II RP. Najważniejszym zadaniem działającego na tyłach baonu zap. było szkolenie rekrutów i wysyłanie na front uzupełnień – „Pułk, wyruszając z Siedlec w sile około 2000 ludzi przez czas dłuższy nie otrzymuje żadnych prawie uzupełnień, pojedyncze bowiem przybywanie ochotników nie stoi w żadnym stosunku do strat, jakie pułk od chorób i kul nieprzyjacielskich ponosi. Dopiero marszówki przez B/Zap. przysłane potrafią stany nie tylko uzupełnić ale i zwiększyć.⁶²” W sumie w okresie od maja 1919 r. do grudnia 1921 r. z baonu zap. 22 pp na front wysłano 17 kompanii marszowych (tabela 1). Początki pracy organizacyjnej baonu były trudne – „Baon ten ma znacznie trudniejsze zadanie niż inne podobne mu oddziały. Stworzony w miejscu, gdzie okupanci nie utrzymywali żadnych składów musi ustawicznie borykać się z rozlicznymi brakami, których usunąć przy początkowym chaosie i ustawicznym masowym napływie ludzi prawie niepodobna.⁶³” Brakowało zapasów materialnych oraz instruktorów, lecz dzięki pracy kilku oficerów baon w czasie swego istnienia z powodzeniem wyekwipował i wyszkolił rekrutów oraz wcielił ich do linii – „Wyposażenie pułku było jego największą bolączką. Po rozbrojeniu Niemców zostało trochę broni, umundurowania i ekwipunku, wszystko to jednak było grubo niewystarczające w stosunku do zapotrzebowania. To też w pierwszych miesiącach obraz oddziałów był wprost rozpaczliwy. Zaledwie co 10-ty miał płaszcz, bardzo niewielu bluzy i spodnie, co drugi mniej więcej karabin. W chwili wyruszania pułku z Siedlec /styczeń 1919 r./ często spotykało się ludzi bez płaszczy, w dziurawych cywilnych spodniach i bluzach, w butach bez zelówek, czy obcasów. Karabiny niesione na sznurkach, zamiast plecaków worki, przemyślanie do pleców przymocowane, względnie kufarki, czy walizy niesione w rękę.⁶⁴” Żołnierze baonu zap. pełniąc służbę garnizonową pilnowali porządku w Siedlcach, a w okresie sowieckich postępów w wojnie z Polską skutecznie zwalczali dezer-

⁶¹ Tamże.

⁶² CAW, *Historja 22-go p.p.*, sygn. I.400.359, s. 7.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże, s. 6.

cję oraz likwidowali zdrajców. Dużym sukcesem było utworzenie 222 ochotniczego pp, pomimo iż nie wziął on udziału w walce to zasilili szeregi 22 pp ideowymi ochotnikami. Mimo krótkiego istnienia baon zap. na stałe wpisał się w bogatą i pełną chwały historię 22 pp.